

Gönderim Tarihi: 20.09.2021

Kabul Tarihi: 21.10.2021

BİLGİ MERKEZLERİNDE MALZEME, BİNA VE KENTSEL ÖLÇEKTE KORUMA

Material, Building and Urban Scale Conservation in Information Centers

Alpaslan Hamdi KUZUCUOĞLU

Doç. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi,

Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü

alpaslan.kuzucuoglu@medeniyet.edu.tr

ORCID ID: 0000-0003-3186-2204

Çalışmanın Türü: Araştırma

Öz

İnsanlık tarihi boyunca bilgi merkezleri olarak adlandırılan kütüphane, arşiv ve müzelerdeki materyallere büyük önem verilmiş, bu objelerin korunması amacıyla yapılar inşa edilmiş ve saklama sorunsalı üzerine çabalar sarf edilmiştir. Medeniyetler tarihi boyunca insanlığın eli ürünü olan bu nadide eserlerin gelecek nesillere de ulaşmasına yönelik çalışmalar yürütülmüştür. Tarihi belgeler, kitaplar, arkeolojik objeler çok kıymetli kültürel miras hazineleridir. Bunların elde edilmesi, okunması, kullanıma açılması elbette çok önemlidir. Ancak sayılanlar kadar önemli olan koruma konusu ihmal edilirse bu nadir eserler yok olmakla veya çok ağır hasar almakla yüz yüze kalabilirler. Afetler, insan hatasına bağlı yapılan yanlışlıklar, iklimsel koşullar, binanın konumu, endüstriyel faaliyetler gibi pek çok olumsuz risk faktörü bilgi merkezleri içeriği olan koleksiyonlara büyük zarar vermektedir. Bir milletin belleği niteliğinde olan koleksiyonların korunması ciddiye ele alınması gereken bir konu olup gerek idarecilerin ve bilgi merkezleri profesyonellerinin gerekse bu alanları kullananların koruma çalışmalarına katkı sağlaması gereklidir. Çalışma kapsamında da bilgi merkezlerinde malzeme, bina ve kentsel koruma açısından oluşabilecek riskler ve koruyucu tedbir önerileri vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bilgi Merkezleri, Koruma, Kütüphane, Arşiv, Koruyucu Tedbir

Abstract

Library, archive and museum materials, which have existed in information centers throughout the history of humanity, have been given great value, structures have been built to protect these objects and efforts have been made on the "protection problematic". Throughout the history of civilizations, studies have been carried out to ensure that these rare artifacts, which are the product of the hand of mankind, reach future generations. Historical documents, books, archaeological objects are very valuable cultural heritage treasures. It is very important to obtain, read and use them. However, if the conservation issue is neglected, these rare artifacts may face extinction or severe damage. Many negative risk factors such as disasters, mistakes made due to human error, climatic conditions, location of the building, industrial activities cause great damage to the collections with the content of information centers. The preservation of collections, which are the memory of a nation, is an issue that needs to be examined seriously, and both administrators and information center professionals and those who use these areas should contribute to the conservation efforts. Within the scope of the study, the risks that may occur in terms of materials, buildings and urban protection in the information centers and protective measures were emphasized.

Keywords: Information Centers, Conservation, Library, Archive, Protective Measure

1. GİRİŞ

Bilgi merkezlerinin koruma stratejilerini geliştiren, bu amaç üzerine politikalar oluşturan çok sayıda kurum ve kuruluş vardır. Bunların bir kısmı devletler tarafından desteklenmekte, bir kısmı yarı kamu bir kısmı ise özel kuruluşlardır. Özel kuruluşlar mutlaka bir sponsor vasıtasıyla ya da bağış gelirleri yoluyla desteklenirler. Kamu ve yarı-kamu niteliğindeki kuruluşlar ise devlet fonları vasıtasıyla sübvans edilirler. Bu kuruluşlardan kütüphanelerle ilgili olanlardan biri de Uluslararası Kütüphane Dernekleri ve Kurumları Federasyonu'dur (IFLA). Kuruluş, kütüphane ve enformasyon hizmetleri ile kullanıcılarının çıkarlarını temsil etmek üzere liderlik yapan uluslararası bir kurumdur. Kütüphane ve enformasyon mesleğinin global sesidir. IFLA bağımsız, uluslararası, kâr amacı gütmeyen bir sivil toplum organizasyonudur (URL 1). IFLA'nın koruma alanındaki belirlediği hedefler aşağıdaki gibidir:

- Kütüphanelerin kültürel mirasın korunmasında hayati rollerini oynamalarını sağlamak, gelecek nesiller için insanları ve toplulukları bilgilendirmeye ve ilham vermeye devam etmesini sağlamak,
- Değişim, araştırma, standart geliştirme ve öğrenme fırsatları yoluyla koruma uygulamalarını ileriye taşıyan güçlü bir uzman topluluğu kurmak,
- Miras kuruluşlarının misyonlarını yerine getirmelerine izin vermek için finansman yapılarının, yasal önlemlerin, programların ve araçların yerinde olmasını sağlamak için çalışmalarında küresel olarak üyelerini desteklemek,
- Uluslararası olarak, kültürel miras politikasının anlamlı ve destekleyici hükümlerini savunmak, koruma ve erişimin önemi konusunda farkındalığı artırmaktır (URL 2).

Koruma alanındaki çalışmalar, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) gibi uluslararası kuruluşların stratejik hedefleri arasında belirli periyotlarda güncellenmektedir. Bu amaç doğrultusunda uluslararası toplantılar düzenlenmekte, uzman değişimi programları yapılmakta, kontrol listeleri oluşturulmakta, illegal yollarla ülke içinden kaçırılmaya çalışılan eserlerin trafiğinin engellenmesi, koruma merkezlerinin/enstitülerinin kurulması sağlanmaktadır. Bu çalışmaların halk tabanına yayılabilmesi için tüm kurum ve kuruluşlar işbirliği içinde çalışmalıdır.

Her türlü bilgi merkezi koleksiyonunun zarar görmesinin önlenmesi amacıyla risk azaltma tedbirleri belirlenip uygulanmalıdır. Kurumlarda koruma politikaları hazırlanmalı, personel ve kullanıcılar bu politikaya sadık kalarak koleksiyonları yaşayan ve gelecek neslin erişimine hazır hale getirmelidir. Afet gibi olumsuz durumların ardından da kütüphane işlevinin yeniden kazandırılmasına yönelik faaliyetler planlanmalıdır.

Bu nedenle her türlü tehlike ve bunlardan kaynaklanabilecek risklere karşı afet risk azaltma, hırsızlığa karşı güvenlik önlemleri, eğitim ve tatbikat çalışmaları, periyodik kontroller, aktif ve pasif restorasyon uygulamaları sağlanmalıdır.

Objeler imal edildikleri tarihten günümüze kadar geçen süreçte malzemelerinden kaynaklanan özellikler nedeniyle bozulma döngülerine girebilirler. Bozulmanın önlenmesi ya da en aza indirilebilmesi için objelerin kullanıma açılması, sergilenmesi, transferi ya da korunması ile işlevlendirilen alanların gözden geçirilmesi, buralarda eğer riskler varsa giderilmesi gereklidir.

Bu riskler:

- İç konfor koşullarına etki eden olumsuz risk parametreleri,
- Güvenlik tehlikeleri,
- Afetlere karşı yetersiz önlemler,
- İnsan faktörüne karşı yetersiz tedbirler,
- Yönetimsel sorunlar sonucu oluşabilir.

Türkçe sözlükte “koruma” sözcüğünün karşılığı: “Korumak işi, Can güvenliğinin tehlikede olduğu düşünülen bir kimseyi saldırılardan korumak üzere görevlendirilmiş kişi, koruma görevlisi” olarak verilmiştir (URL 3). Koruma işi hem bir görevi/eylemi hem de bir kişiyi temsil etmektedir. İngilizce sözlükte ise bir şeyin veya bir kimsenin korunması olarak tanımlanarak aşağıdaki örnekler verilmiştir: “Koruma, zarardan korunmak olduğuna göre, çocukların, onları güvende tutan ebeveynlerinin koruması altında olması, bir güvenlik görevlisinin, bir banka, mağaza, kütüphane, müze koruması sağlaması, evin içinde yaşayan insanlara hava koşullarından korunmalarını sağlaması ile nesneler ve insanlar güvende tutulur” (URL 4).

İngiltere Milli Arşivleri’nin “Arşiv Ve Yazmaların Afetlere Karşı Korunması” başlıklı rehberinde afetlerle ilgili kurtarma planlarının önemi vurgulanmış, “Kurtarma Planı Hazırlama” konusunda özetle aşağıdaki hususlar yer almıştır:

1. En olası risklere ilişkin bir değerlendirme yapın (uygun olduğunda yerel bir kayıt ofisi yardımıyla) ve felaketten sonra kurtarmaya yardımcı olmak için geçici bir plan hazırlayın. Planın hazırlanmasında olası en kötü durum dikkate alınmalıdır.
2. Afetin gerçekleşmesini beklemeden, uygun olabilecek acil düzeltici önlemleri alın.
3. Şebeke hizmetleri için anahtarların, vanaların yerleri de dahil olmak üzere binayı iyi tanıyın.
4. Herhangi bir bilgisayarlı verinin güvenlik yedek kopyaları ve bilgisayar sisteminin herhangi bir dokümantasyonunun kopyaları; yedek bir anahtar seti ve (gerekirse) binanın eskiz planı bina dışında bir yerde de saklanmalıdır.
5. Acil bir durumda yardım için iletişime geçilmesi gerekebilecek kişilerin adres ve telefon numaralarının bir listesini yapın ve kopyalarını hem sahada hem de saha dışında el altında bulundurun.
6. Acil bir durumda belgelerin kurtarılması/tedavi edilmesi gereken bir öncelik sırası oluşturun.
7. Acil bir durumda kullanılacak malzeme ve ekipman hakkında rehberlik için yayınlanmış kılavuzları inceleyin (The National Archives, 2004, URL 5).

Gerekli risk analiz ve değerlendirme, acil durum planlama, kurtarma planları, iş sürekliliği, özel güvenlik planı gibi birbirini destekleyen planlama çalışmalarıyla en kötü senaryoya hazır olacak şekilde bilgi merkezleri koruma çalışmaları yürütülmelidir.

2. AMAÇ

Bilgi merkezlerinde halihazırda mevcut bulunan ve daha sonra eklenecek koleksiyonların sağlıklı ve güvenli erişime açılması, bu koleksiyonların iyi koşullarda saklanması her ülkede ciddiyle uygulanması gereken çalışmalar bütünüdür. Koleksiyonlar hem kültürel miras hem de modern malzemelerden oluşabilir. Her bir objenin bulunduğu toplumun maddi ve manevi mirası olması sorumluluğu bilinciyle hareket edilerek güvenlikleri sağlanmalıdır. Gerek kentsel planlama çalışmaları gerekse binalardaki idari çalışmalarla “koruma sorunsalına” odaklanılmalıdır. Bina ve koleksiyonları ile toplumu bilgiye erişirme fonksiyonlarının yanında toplumun hafızası niteliğindeki objeleri koruma ve gelecek nesillere ulaştırma misyonu da yüklenmiştir. Çalışma kapsamında bilgi merkezlerindeki koruma çalışmalarının kesintisiz olarak sürdürülmesi ile eser, yapı, yakın çevresi gibi etkileşimlerin de koruma kapsamına alınmasının önemi vurgulanmıştır.

3. KAPSAM

Koruma faaliyetinde kişiden başlanarak toplumun tüm katmanlarının koruma bilincine kavuşturulması hedeflenmelidir. Bu nedenle, bilgi merkezlerinde koleksiyonların sağlanması, kullanılması, saklanması süreçlerinde aktif rol alan çalışanlar ve kullanıcılar çalışmanın kapsamını oluşturmuştur.

4. YÖNTEM

Çalışmanın yöntemi olarak sırasıyla obje, bina ve kentsel ölçekte koruma çalışmalarına örnekler verilmiştir. Sorun ve uygulamaları tespit etmeyi amaçlayan bu çalışma, var olan durumu ortaya koyan tarama türü bir araştırmadır. Tüm bilgi merkezlerinde bir koruma politikası dahilinde kaynakların en verimli şekilde kullanılması ile periyodik kontrolün önemi vurgulanmıştır.

5. BİLGİ MERKEZLERİNDE OBJEYE YÖNELİK KORUMA

Bilgi merkezlerinde bulunan materyaller iç ortam hava koşulları, sıcaklık ve bağıl nem etkileri, toz, ışık, hava kirliliği, radyasyon, hatalı kullanım gibi pek çok olumsuz etken nedeniyle deforme olabilir ya da tamamen yok olabilir. Kurum içinde oluşturulacak politikalarla elde edilecek talimat, yönerge ve uygulamalar vasıtasıyla koruyucu bir sistem kurularak koleksiyonların sağlık ve güvenlikleri temin edilmelidir. Mevcut durumları sürekli iyileştirilerek stabil bir kondisyon içinde bulunmaları sağlanmalıdır.

Bu amaçla öncelikle yapıda iyileştirmeler yapılır. Ancak obje bazında da malzeme hasar almadan yapılacak pasif / önleyici koruma çalışmaları ile hasar aldıktan sonra uygulanacak aktif koruma çalışmaları bulunmaktadır. Bir obje herhangi bir surette zarar gördüğünde iş sürekliliği planları çerçevesinde en kısa sürede yeniden rehabilite edilerek kullanıma sunulmalıdır.

Koleksiyon bünyesine gelen eserler hızlı bir şekilde derme bünyesine katılmamalı, belirli bir süre ortama alışması için bekletilmeli, mikrobiyolojik aktiviteden arındırılmalıdır.

Personelden kaynaklı hataların minimize edilmesi için kalifiye personel yetiştirilmesine yönelik hizmet içi eğitim çalışmaları, seminerler, çalıştaylar, iç ve dış paydaşlarla işbirliği gibi çalışmalara önem verilmelidir.

Şekil 1: British Library’de kullanılan bir rahle örneği (solda) kullanılan yılan ağırlıklar (sağda) (A.Kuzucuoğlu arşivi)

Londra’da bulunan British Library’de yazma eserlerin korunmasına yönelik yılan ağırlıklar¹, üzerinde yumuşak altlıklar bulunan rahleler kullanılmaktadır. Aynı zamanda kullanıcılar flaşsız fotoğraf çekimi için uyarılmaktadır.

Kullanıcıların fotokopi çekimi ya da kişisel kullanımları sırasında da eserler zarar görebilmektedir. Tüm koleksiyonların imal edildikleri günden itibaren bir yaşam ömrü vardır. Bu malzemenin yapısına, bulunduğu ortamlardaki (sergileme ve depolama) iklim koşullarına göre değişkenlik gösterebilir. Bunun sonucunda objelerde çatlama, büzüşme, genleşme, kırılma, kopma, sararma, renk değiştirme gibi pek çok hasarlar gelişebilir. Ancak eserler dijitalleştirilebilirse koruma çalışmalarına ciddi katkı sağlanmış olur. Eser tamamen yok olduğunda da dijital kopyalar sayesinde yeniden kullanıma sunulabilir. Dijitalleştirme çalışmaları için yazılım ve donanım ekipmanları ile bunları kullanabilecek personele ihtiyaç duyulur.

IFLA’nın belirlediği “Kütüphane Malzemesinin Bakım ve Kullanımındaki IFLA İlkeleri”nde; organik esaslı malzemelerin %55-65 bağıl nem oranlarında esnekliklerini koruduğu, mekanik tahribatın en aza indiği, küf gelişiminin önlenmesi için bağıl nemin %65’i geçmemesi gerektiği, bağıl nemin %40’ın altına düşmesi durumunda ise organik

¹ Yılan ağırlıklar kitaplar, posterler ve haritalar gibi nadir eserlerin sergilenmesi için kullanılmaktadır. Bu yöntemle esere el teması tamamen ortadan kalkmakta, elastik ağırlıklar sayesinde eserlerin kenarları kalkmadan incelenebilmektedir. Bu ağırlıklar objeye kesinlikle bir zarar vermemektedir.

malzemelerde büzüşme, sertleşme, çatlama ve kırılma olabileceği belirtilmiştir (Adcock, 1998: 24).

Ortamın sürekli izlenmesi için datalogger denilen çok sayıda veriyi depolayabilen sensörlü cihazlar kullanılmalı, kayıt altına veriler analiz edilmeli, istatistiki sonuçlar alınmalıdır. Bakımsız ve standartlara uygun olmayan depo ve sergileme alanlarında objeler çok hızlı bir bozulma sürecine girerler.

Sürekli ışık altında sergilenen bir belge ya da kitap üzerindeki mürekkeple yazılmış yazı ve imzalar bir müddet sonra tamamen silinip okunamaz duruma gelebilir. Havalandırması olmayan ortamlardaki stabil hava yine organik ya da inorganik objeler için zararlıdır. En azından doğal havalandırma yöntemlerine başvurulmalıdır.

Sergilenmek ya da restore edilmek üzere başka mekanlara giden objeler ile bağış ya da satın alınma suretiyle koleksiyon bünyesine dahil edilen objeler ortama uyum sağlaması için bekletilmeli, hijyen ve temizlik çalışmaları yapılmalı, kağıt objelerin pH² kontrolleri yapılmalıdır. Çok uzun süre sergide kalan objelerin maruziyet miktarının azaltılması için belirli sürelerde dinlendirilmelidir. Gerekğinde vitrinde bulunan objelere yönelik silika jel³ uygulamaları da yapılmalıdır.

6. BİLGİ MERKEZLERİNDE BİNAYA YÖNELİK KORUMA

Yapılar, afetlerin ardından çok ciddi hasarlar alabilmektedir. Aynı zamanda zincirleme etkiler de görülebilmektedir. Yapıların deprem, yangın ve sel gibi afetlere yönelik yeterli standartlara sahip olup olmadığı tespit edilmelidir. Yapının proje aşamasından tesis haline gelene kadar çok sayıda tedbir çalışması bulunmaktadır. Her bir bilgi merkezi binasında yapısal ve yapısal olmayan önlemler alınmalıdır.

Yapısal önlemler, gerekli kontrollerden sonra yapının yıkılıp yeniden yapılması ya da güçlendirilmesi kararıdır.

1999 Kocaeli depremindeki yaralanmaların % 50'si ve ölümlerin %3'ü yapısal olmayan unsurlardan kaynaklanmıştır (İPKB, 2009:20).

Sosyal etkinlik alanları olan alışveriş merkezleri, kültürel mekânlar (kütüphane, arşiv, müzeler vb), spor merkezleri gibi nüfus yoğunluğu fazla

² PH değeri ile kağıdın asiditesi ölçülmekte olan ideal değer olarak nötr değer olan 7 kabul edilmektedir.

³ Silika jel maddeler higroskopik özellik taşıdığından ortamın bağıl neminin dengelenmesini sağlayan malzemelerdir.

yerler depremde ciddi zararlara uğrayabilir. Yapısal olmayan elemanların yoğunlukla gözlendiği bu alanlarda önlem alınmadığında özellikle büyük cam vitrinler, tezgâhlar, eşyalar, tehlikeli maddeler deprem sırasında zararın büyük boyutlara ulaşılması sonucunu doğurur.

Sosyal etkinlik alanlarında yapısal olmayan risklerin azaltılması çalışmaları, belirlenen tehlike ve risklere göre yapılmalı, kullanılacak ekipmanların seçimi, uygulamalar bu konuda uzman kişiler tarafından gerçekleştirilmelidir (İPKB, 2009:43).

Binalarda iklimlendirme cihazları ve kablolama, asma tavan, yangın söndürme boruları ve teçhizatları, sıhhi tesisat boruları ve aydınlatma sistemi bağlantıları nedeniyle boru ve kablo sistemlerinden kaynaklanan riskler de göz ardı edilmemelidir.

Bağlantı yerleri ve montaj kaynaklı risklerin önüne geçilmesi için müze, kütüphane ve arşiv binalarındaki tüm boru sistemleri periyodik olarak gözden geçirilmelidir. İklimlendirme, ısıtma ve jeneratör merkezinde yangın ve deprem risklerine karşı ek önlemler alınmalıdır (Kuzucuoğlu, 2015: 10).

Pek çok bilgi merkezi yapısı bütçe sorunları nedeniyle iklimlendirme sistemlerinden mahrum kalabilmektedir. Ya da kurulu olsa bile yakıt ve elektrik giderleri devasa boyutlara ulaşabilmektedir. Bu nedenle sürekli işleme açık değildir.

Yapılarda duvar yüzeylerinde drenaj problemleri nedeniyle yükselen nem problemleri de olabilmektedir. Suyun, kapilarite⁴ ile bina içindeki hareketi de yapı malzemelerinde hasara neden olmaktadır.

Zeminden yükselen nem taşıyıcı sisteme gelen yükü fazlaştırdığı gibi, ayrıca içinde taşıdığı tuzların duvar yüzeyinde buharlaşması sonucu çiçeklenmelere, duvarın fiziksel ve kimyasal yapısını bozucu etkilere neden olabilmektedir (Mahrabel, 2006: 40).

Bu tür sorunlar bina malzemesine de, koleksiyonlara da olumsuz olarak etki edebilir. Bina içindeki periyodik ölçümler, drenaj sorunlarının tespiti, doğal havalandırma, iklimlendirme tesisatı kurulumu ile riskler önlenabilir niteliktedir.

⁴ Taşlar gibi gözenekli malzemelerin iç yapılarındaki kılcal boşluklardan suyun yükselmesi.

Şekil 2: Recai Mehmet Efendi Kütüphanesi (Fatih, İstanbul) yükselen nem sorunu (A.Kuzucuoğlu arşivi)

Bina kaynaklı hastalıklar bina ile ilişkili hastalıklar ve Hasta Bina Sendromu (HBS) olarak açığa çıkmaktadır. Tüm bina içi rahatsızlıkların nedenlerinin başında iç ortam hava kalitesi gelmektedir. İç ortam hava kalitesi günümüzde HVAC denilen bünyesinde ısıtma (heating), soğutma (cooling), havalandırma (ventilating) ve iklimlendirme (air conditioning) olan sistem endüstrisinin üzerinde çalıştığı en önemli konulardan biridir. İç hava kalitesinin oluşturabileceği pek çok rahatsızlık bulunmaktadır (Çilingiroğlu, 2010:25)

Galeri, kütüphane, arşiv ve müze yapıları bünyelerindeki eşsiz objeler nedeniyle yüksek güvenlik gerektiren binalardır. Bu yapılarda güvenlik ihlallerinin alarm ve erken uyarı sistemleriyle belirlenmesi öncelik taşır. Güvenlik teknolojileri sayesinde bilgi merkezi yapılarının normal işleyişlerinin kesintiye uğramaması sağlanır. Günümüzde bu güvenlik sistemlerine yüz tanıma gibi yapay zeka uygulamaları da eklenmektedir. Bu şekilde güvenlik takibi de kolay bir şekilde temin edilmektedir (Kuzucuoğlu, 2020: 218). Pek çok güvenlik teknolojisi geliştirilmekte olup bunlar bilgi merkezlerinde kullanılmalıdır.

6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu Mevzuatına yönelik risk değerlendirme, risk azaltma çalışmaları yapılmalıdır. Personele yönelik periyodik yangın eğitimleri düzenlenerek, personelin bu eğitimlere ciddiyle katılımlarının sağlanmalıdır. Acil durumlarda olası kayıplarda hasar görebilecek ya da tamamen yok olabilecek arşiv malzemesinin

sayısallaştırılarak dijital arşivlerinin oluşturulması çok büyük önem kazanmaktadır. Bu tür elektronik belgelerin kullanılması arşivlerin yıpranmasını da önleyecektir (Kuzucuoğlu, 2014: 15).

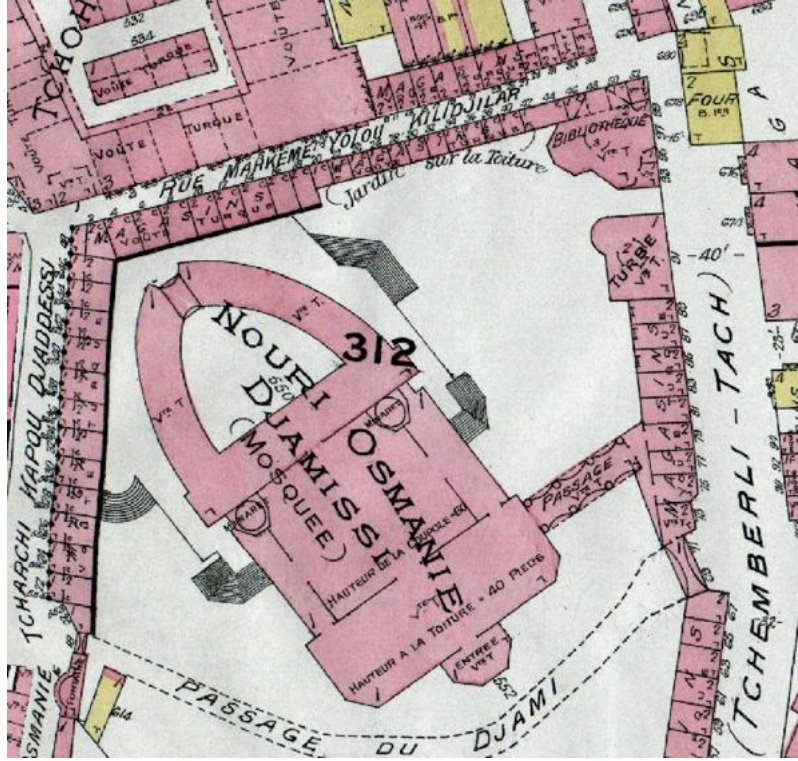
7. KENTSEL KORUMA VE BİLGİ MERKEZLERİ

Bilgi merkezlerinin korunmasında kentsel ölçekte planlama çalışmalarının önemi büyüktür. Kültür ve bilgi merkezi binaları ile ilgili yer seçiminde; yüksek gerilim hatları, dere yatakları, su havzaları, fay hatları gibi risk taşıyan alanlara dikkat edilmeli, eğer bu tür alanlarda daha önceden inşa edilmiş binalar varsa bunlara yönelik ilave önlemler alınmalıdır (Kuzucuoğlu vd, 2015: 318).

Tarihî kent alanları ve yapılar, kentlerin kimliğini oluşturmaları açısından önemlidir. Bu nedenle, tarihî alanlar ile yapılarının korunması ve sürdürülebilirliği o kentin kimliğinin korunmasına ve gelişimine katkı sağlar. Kentlerin kimliğinin yeniden ortaya çıkmasında, yitirilmiş olan mekânla ilişkinin yeniden kazanılması için eski kent dokularını koruma çalışmaları dünyada uzun yıllardır sürdürülmektedir. Türkiye’de Ankara, Antalya, Bursa, İstanbul, Mardin, Safranbolu, Beypazarı gibi kentsel sit alanlarında kültürel mirası koruma çalışmaları yapılmış ve bu çalışmalar ülke genelinde giderek yaygın bir hale gelmiştir (Kurtar ve Somuncu, 2013: 36).

Tarihi haritalarından yararlanarak şehrin kimliğindeki hızlı değişim rahatlıkla gözlemlenebilir. İstanbul gibi birçok önemli tarihi esere sahip bir şehirde tarihi yapıların ne kadarının korunduğu, ne kadarının hangi temel sebeplerle korunamadığı ve değişime uğrayan yapıların ne tür bir değişim yaşadığı çok büyük bir öneme sahiptir. Bu noktada Goad haritaları gibi tarihi ve envanter bakımından zengin içeriğe sahip haritalar, geçmişten günümüze değişimi belirlemede ve geleceğe dönük planlamalarda önemli katkılar sağlayacak niteliktedirler. Bugünü planlarken geçmişe bakmamıza olanak sağlayan ve bize şehrin yönelimleri ile ilgili çok önemli ipuçları veren tarihi haritalar, bu alanda yapılacak çalışmalar için eşsiz değere sahiptir (Candemir, 2008: 92).

Osmanlı’dan bu yana kütüphane olarak inşa edilen veya işlevlendirilen pek çok yapı günümüze ulaşamamıştır. Ancak Nuruosmaniye Kütüphanesi gibi kuruluşundan bu yana kütüphane olarak hizmet veren yapılar günümüzde de yazma eser kütüphanesi olarak kütüphane işlevini Kültür ve Turizm Bakanlığı’na bağlı sürdürmektedir.

Şekil 3: Goad haritalarında Nuruosmaniye Kütüphanesi (Y. Candemir arşivi)

8. SONUÇ

Bilgi merkezlerinde koleksiyonların mevcut durumu, bunların kesintisiz olarak erişime açılması ve geleceğe taşınması süreçlerinde koruma sorunsalı üzerinde durulan çalışmada sınırlı sayıda koruma örneği verilmiştir. Her bir konu başlığında çok sayıda tehlike ve riskler bulunmaktadır. Tehlike kaynaklarının belirlenmesi bu kaynaklardan kimlerin ve nelerin etkilenebileceği, etkilene sonucunu hangi sonuçların doğacağı önceden proaktif metotlarla incelenmelidir.

Bazı yapılar tarihi veya bakımsız olduklarından hem personel hem de koleksiyonlar için tehdit oluşturan Hasta Bina Sendromu riski ile karşılaşmaktadır. En büyük sorun bütçe kaynaklarının temin edilememesidir. Bilgi merkezlerinin hassas noktaları olan;

- Koleksiyonların sergilenme alanlarında korunması
- Koleksiyonların depolama alanlarında korunması

- Koleksiyonların kullandırma alanlarında korunması
- Koleksiyonların sağlık ve güvenliklerinin sağlanması önem kazanır.

Koruma çalışmalarının bütünlük bir yönetim anlayışı ile yapılması, tüm aktörlerin el birliği ile koruma çalışmalarına katkı sağlaması gereklidir.

Koleksiyonların sergilenmeleri, bir yerden bir yere transfer edilmeleri, depolanmaları esnasındaki riskler, bilgi merkezleri yapılarının modern koruma teknikleriyle donatılması, erken uyarı ve izleme sistemlerinin tesisi ile mümkündür. Özellikle afetlerde ve acil durumlarda koleksiyonların kurtarılma planları, zarar görmüş eserlerin yeniden rehabilitasyonu için yapılacak faaliyetler ve yeniden bilgi merkezlerinin operasyonel işleyişine geri dönebilmeleri için yapılacakların tanımlanması büyük önem taşır.

9. KAYNAKLAR

- Adcock, E. (1998). *IFLA principles for the care and handling of library material, International Federation of Library Associations and Institutions core programme on preservation and conservation and council on library and information resources*, Paris.
- Candemir, Y. (2008). *İstanbul Goad haritalarının bilgi sistemine aktarılması ve güncel durum ile karşılaştırılması*, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Mühendislik Ve Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi
- Çilingiroğlu, S. (2010). İç hava kalitesi, Tesisat Mühendisliği, *Makine Mühendisleri Odası Yayını*, Sayı: 115 Ocak-Şubat/2010
- İPKB (2009). Sağlık kuruluşları için afet acil yardım planlama rehberi. https://www.ipkb.gov.tr/e-kutuphane/saglik-kuruluslari-icin-afet-acil-yardim-planlama-rehberi_55/ (Son Erişim: 01.09.2021).
- İPKB (2009). Depreme karşı yapısal olmayan risklerin azaltılması. <https://www.ipkb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/10/Depreme-Karsi-Yapisal-Olmayan-Risklerin-Azaltilmasi-3.pdf> (Son Erişim: 01.09.2021).
- Kurtar, C. & Somuncu M. (2013). Kentsel kültürel mirasın korunması ve sürdürülebilirliği: Ankara Hamamönü örneği, *Ankara Araştırmaları Dergisi- Journal of Ankara Studies*, 1(2), 35-47.
- Kuzucuoğlu, A. H. (2014). Arşiv binalarında risklere yönelik koruma çalışmaları: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Arşivleri. *Arşiv Dünyası*, Cilt, Sayı 16-17, ss. 6-15.
- Kuzucuoğlu, A. H. (2015). Müze, kütüphane ve arşiv binalarında afetlere yönelik tedbirler, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt.17, ss.1-12.
- Kuzucuoğlu A. H., Karatepe Y. & Tümer E. (2015). Koruma altındaki binalarda sağlık-güvenlik parametreleri açısından tehlike etmenleri, *UHBAB - Uluslararası Hakemli Beşeri Ve Akademik Bilimler Dergisi*, ss.313-332.

Kuzucuoğlu A. H. (2020). Bilgi merkezlerinde güvenlik yaklaşımları. *Kütüphane Ve Arşiv Kurumlarındaki Uygulamalarda Yenilikçi Yaklaşımlar*, Alpaslan Kuzucuoğlu, Editör, Hiper Yayın, İstanbul, ss.212-228.

Mahrebel, H. A. (2006), *Tarihi yapılarda taşıyıcı sistem özellikleri, hasarlar, onarım ve güçlendirme teknikleri*. İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

URL 1. IFLA Amaçları:

<http://kutuphaneci.org.tr/hakkimizda/uluslararası-uyelikler/>

URL 2. IFLA Hedefleri:

<https://www.ifla.org/preserving-cultural-heritage/>

URL 3. Türkçe Sözlük koruma tanımı

<https://sozluk.gov.tr/>

URL 4. vocabulary.com koruma tanımı

<https://www.vocabulary.com/dictionary/protection>

URL 5. The National Archives Protecting Archives and Manuscripts Against Disasters

<https://cdn.nationalarchives.gov.uk/documents/information-management/memo6.pdf>

Çatışma beyanı: Makalenin yazarı bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişkileri bulunmadığını dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Destek ve teşekkür: Coğrafi Bilgi Sistemleri ile Goad haritaları üzerinde çalışmalar yapan Hrt. Yük. Müh. Yakup Candemir'e kişisel görüşmede aktardığı bilgiler ve veri analizi için teşekkür ederim.

